

Indledning

Jonas Lieberkind og Jens Bruun

Ambitionen med denne bog er at give en karakteristik af unge som samfundsborgere. Med reference til den tyske filosof Hannah Arendt er de unge ikke alene et udtryk for en ny begyndelse for en generation af borgere, men også for det demokratiske og politiske samfund. I dag markerer de unge desuden en ny begyndelse på et nyt årtusind, som allerede har budt på mange utrolige og uforudsete politiske hændelser, som fordrer demokratisk og politisk dannelse blandt borgerne. Ikke mindst er det en ny begyndelse, hvor de unge spiller en hovedrolle fra Det Arabiske Forår og Occupy Wall Street til klimabevægelsen og demonstrationer for Black Lives Matter. Så hvem er de unge borgere, som er født omkring årtusindskiftet, og hvad kendetegner deres demokratiske og politiske dannelse?

For at undersøge og diskutere disse spørgsmål tager bogen udgangspunkt i *International Civic and Citizenship Education Study 2016* (ICCS 2016) samt en tidligere udgave af ICCS fra 2009 (ICCS 2009). ICCS er det absolut største og mest omfattende studie af unges demokratiske og politiske dannelse i nyere tid, hvilket i sig selv begrundet studiets relevans i denne sammenhæng, men det er også et komparativt studie. Det komparative perspektiv giver en unik mulighed for at undersøge de danske unge i forhold til andre unge borgere fra forskellige dele af verden og hermed identificere de særlige karakteristika, som kendetegner danske unge som samfundsborgere. Når vi her stiller spørgsmålet om, hvem de unge borgere er, er det først og fremmest et forsøg på at karakterisere dem ud fra andre unge verden over. Et væsentligt afsæt for vores analyser er altså de unges egne oplevelser, erfaringer og syn på samfundet, som de fremstår i en international kontekst.

Et andet vigtigt argument for at anvende ICCS er, at målgruppen er elever fra 8. klassesetrin, hvoraf langt de fleste er 14 år. Bogen undersøger primært de unge som borgere, men også som elever i skolen, da skolen udgør en afgørende kontekst for deres dannelse, politiske erfaringer og deres forhold til samfundet. En ambition med bogen er derfor også at reflektere over skolen som en bærende dannelsesinstitution i samfundet. Denne aldersgruppe omkring de 14 år nærmer sig afslutningen af skolen og dermed enden på deres tid i samfundets fælles og obligatoriske dannelsesinstitutioner. De unge i 8. klasse befinder sig i en periode af deres liv, hvor de på den ene side i høj grad er præget af deres familie og af fællesskabets samlende institutioner, og på den anden side står de over for at skulle træffe afgørende valg om deres videre uddannelse og dannelse. Vi vil belyse de unge i netop den overgangsperiode, hvor deres dannelse endnu ikke helt har sat sig igennem, men ikke desto mindre har afgørende betydning for deres videre dannelse som borgere. Disse unge er om nogen på dannelsesrejse. Vi ønsker således at diskutere de unge ud fra den dobbelthed af at være et menneske og at blive et menneske, som dannelsesproblematikken består i. I bogens perspektiv handler denne dobbelthed om det at være og at blive en borger i et demokratisk og politisk samfund.

Når vi mener, at de unges dannelsesrejse er afgørende, er det altså, fordi den demokratiske og politiske dannelsesproces, som enhver ny generation gennemløber, altid er anderledes end de tidligere generationers og dermed afgørende for samfundets udvikling. Enhver ny generation af borgere i et demokratisk samfund står med spørgsmålet om, hvordan, hvorfor og i hvilken grad de vil acceptere og videreføre de eksisterende værdier og institutioner. De unges oplevelser, erfaringer og syn på deres verden kan betragtes som tegn på samfundets og demokratiets bevægelser. I bogen har vi tilstræbt at fokusere på de demokratiske og politiske indstillinger, som ikke bare karakteriserer de unge som borgere, men som netop også synes at bære samfundet videre.

Disse analyser af unges måder at være og blive borgere på giver mulighed for og forudsætter for så vidt en diskussion af, hvad man

på dette grundlag kan mene med, og hvordan man kan forstå politisk dannelse i dag? Vi ønsker i denne bog ikke at besvare spørgsmålet fuldt ud, hvilket formodentlig slet ikke lader sig gøre. Inspireret af den tyske filosof Immanuel Kants lille tekst *Hvad er oplysning?* er intentionen derimod at genfremsætte spørgsmålet ud fra samtiden. Antagelsen er, at i særlig grad de unge borgere og nye generationer markerer nye præmisser for samtiden – en ny begyndelse – som netop kræver, at spørgsmålet genfremsættes. At genfremsætte spørgsmålet er ikke en ensidig abstrakt øvelse – hvad er det gode liv, det gode samfund og den gode dannelse – men også en empirisk undersøgelse og diskussion af de muligheder og begrænsninger, de unge har for at være og blive borgere.

Bogen udspiller sig i en række kapitler, der hver især undersøger forskellige aspekter af unge som samfundsborgere og parallelt diskuterer forskellige elementer ved demokratisk og politisk dannelse. I bogens første seks kapitler anvender vi empirien fra ICCS til at analysere de unges oplevelser, erfaringer og syn på samfundet i sammenligning med andre unge verden over. I kapitel 1 optegnes nogle helt overordnede internationale resultater og tendenser fra ICCS 2009 til ICCS 2016 i unges demokratiske og politiske dannelse. Dette kapitel åbner for de efterfølgende kapitlers temaer og analyser af de danske unge. I kapitel 2 beskrives en række centrale resultater, som er karakteriserende for de danske unge i spændet mellem demokratisk og politisk dannelse. Kapitel 3 fokuserer på politisk deltagelse blandt unge og diskuterer det, der i kapitlet beskrives som de danske unges tilbageholdende og reserverede politiske attitude. Kapitel 4 fokuserer på de unges indstilling til samtale som politisk deltagelse og derigennem deres syn på samtaledemokratiets – det deliberative demokratis – afgørende forudsætning. Denne analyse giver anledning til at diskutere nye former for politisk engagement blandt unge. Kapitel 5 beskriver de unges opfattelser af de aldersgrænser, der gør sig gældende for unges liv som borgere. Kapitel 6 åbner igen op for et bredere udvalg af datamaterialet fra ICCS med særligt henblik på at diskutere de unge som del af en kosmopolitisk virkelighed.

I bogens sidste tre kapitler fortsættes diskussionen om unge borgere og politisk dannelse på et abstrakt og teoretisk grundlag. Det samlede for de tre kapitler er spørgsmålet om, hvilke refleksioner de empiriske analyser og de forudgående diskussioner giver anledning til. En vigtig forudsætning for at være og blive en oplyst og dannet borger er, at borgeren har viden om og forstår demokratiets forudsætninger. Kapitel 2 viser, at de danske unge har endog meget viden om og god forståelse for demokrati, men hvad kan man overhovedet forstå ved viden i et demokrati? Kapitel 7 diskuterer dette spørgsmål. Kapitel 8 og 9 runder bogen af og diskuterer med to forskellige greb, hvordan man kan forstå politisk dannelse i dag. Kapitel 8 tager tråden op fra Kants spørgsmål, *Hvad er oplysning*, og argumenterer for, at politisk dannelse består af en vis konsensus mellem borgere og samtidig af borgernes frihed. Kapitel 9 tager i særlig grad bogens ambition på sig om at genfremsætte spørgsmålet ud fra de danske unges dannelse. Antagelsen er her, at der i en dansk kontekst mangler et fokus på og en forståelse for betydningen af dissensus (dissens, uenighed, forskel) – eller mere enkelt formuleret: respekten for forskellen til hinanden – i og med unges dannelse som samfundsborgere.

Selv om bogen er et resultat af utallige diskussioner gennem flere år mellem de to forfattere, er ambitionen ikke at lave en sammenhængende fremstilling på baggrund af en konsistent og gennemgående idé. Bogen er langt hen ad vejen et eksperiment, for så vidt at den tilstræber at være undersøgende, såvel empirisk som teoretisk. De forskellige kapitler søger således at kaste nyt lys over unge borgere mellem demokratisk og politisk dannelse fra forskellige perspektiver og ud fra det forhold, at både unge og dannelse er levende kategorier, som snarere må genovervejes løbende end defineres endegyldigt. Bogens indhold og struktur er derfor skrevet og organiseret med denne åbenhed for øje. Strukturen i bogen er ganske vist tilrettelagt med henblik på en fortløbende læsning, men kapitlerne kan også læses enkeltvist som selvstændige artikler. Det er ligeledes muligt at læse bogen i omvendt rækkefølge, hvis man foretrækker at starte med de teoretiske diskussioner af politisk dannelse.

Om datamaterialet og ICCS

ICCS er tilrettelagt på den måde, at eleverne fra de medvirkende lande deltager i henholdsvis en fælles international undersøgelse og i en supplerende undersøgelse, der kun omfatter lande fra samme verdensdel. Denne bog trækker primært på resultater fra den internationale del, men også fra Danmarks deltagelse i en del af undersøgelsen, der vedrører lande fra Europa.

Målgruppen for ICCS er elever, der går på 8. klassesettrin (8. skoleår) i et lands ordinære skolesystem. Aldersmæssigt vil det i de fleste lande sige, at de medvirkende unge er 14 år gamle. I ICCS 2009 er de medvirkende unge således født omkring 1995, og i ICCS 2016 omkring 2002. Altså kort før og efter årtusindskiftet.

De enkelte lande deltager i ICCS med en stikprøve på minimum 150 skoler, hvorfra der udtrækkes mindst en 8.-klasse på hver skole til undersøgelsen. Alle elever i de udtrukne klasser deltager. Den typiske stikprøvestørrelse per land er mellem 3.000 og 4.500 elever. Det danske datamateriale indeholder besvarelser fra cirka 6.250 elever fra godt 300 klasser fra 185 skoler. Den danske stikprøve af skoler har en geografisk spredning og fordeling på offentlige og private/frie skoler, der procentvis ligger meget tæt på de faktiske forhold.

De medvirkende lande fremgår af skemaet nedenfor opdelt efter geografi.

Norden	Europa		Rusland	Asien	Latinamerika
Danmark	Belgien (flamsk)	Letland	Rusland	Hongkong	Chile
Finland	Bulgarien	Litauen		Syd Korea	Colombia
Norge	Estland	Malta		Taiwan	Den Dominikanske Republik
Sverige	Holland	Slovenien			Mexico
	Italien	Tyskland (Nordrhein-Westfalen)			Peru
	Kroatien				

For at sikre, at landenes resultater kan sammenlignes, stilles der i ICCS 2016 store krav til, at de enkelte lande overholder undersøgelsens tekniske standarder. Det lykkedes i ICCS 2016 ikke helt for Hongkong, Sydkorea og Tyskland (der kun deltager med Nordrhein-Westfalen). De tre landes resultater er derfor ikke medregnet i de samlede internationale gennemsnit, der gengives i bogen. Tysklands resultater er dog medtaget i tabellerne i kapitel 5, der kun omfatter de europæiske lande. Yderligere oplysninger om designet og gennemførelsen af ICCS 2016 og de overordnede internationale resultater kan findes på dansk i *Unge, skole og demokrati. Hovedresultater af ICCS 2016 fra 2018* på Aarhus Universitetsforlag.

I denne bog veksles der imellem at bruge skalascorer og procenttal i præsentationen af datamaterialet og resultaterne fra ICCS 2016. I de fleste tilfælde opgøres resultaterne som landenes gennemsnit på skalaer, der beskriver landenes relative placeringer i forhold til hinanden. De benyttes typisk i forbindelse med analyser af forskellige temaer om unges holdninger, værdier og interesser. Som det for eksempel kan ses i kapitel 1 (figur 1.1), er hver skala navngivet med et ord eller begreb, der angiver det undersøgte tema (for eksempel valgdeltagelse, politisk selvtillid, kønsrettigheder). Dataindsamlingsmetoden består i, at eleverne forelægges en række spørgsmål om det tema, der undersøges. Det drejer sig typisk om fire til syv spørgsmål. Eleverne tilkendegiver deres svar på Likert-skalaer af typen *meget uenig, uenig, enig, meget enig*. Svarene på de forskellige spørgsmål indgår i beregningen af én latent variabel for et givent tema. På skalaerne for de latente variable er det internationale gennemsnit sat til værdien 50 skalapoint, og skalaerne har en standardafvigelse på 10 point. På disse skalaer er talmæssigt små forskelle ofte statistisk signifikante. Hvis et land blot ligger ét skalapoint over eller under det internationale gennemsnit, vil den forskel næsten altid være statistisk signifikant. Skalaens gennemsnit på 50 og standardafvigelse på 10 indebærer, at cirka 68 procent af populationen i en normalfordeling vil befinde sig imellem 40 og 60 point på skalaen (og cirka 16 procent af eleverne henholdsvis lavere eller højere end 40 og 60 point). Skalaerne har også den fordel,

at de for manges vedkommende er brugt i identisk form i ICCS 2009 og ICCS 2016. Det betyder, at de kan bruges til sammenligninger af resultater fra henholdsvis ICCS 2016 og ICCS 2009, hvorved det bliver muligt at analysere udviklingen (se kapitel 1).

I nogle af bogens kapitler anvendes procentfordelinger, når det for en given diskussion er mere relevant at fokusere på de unges svar på konkrete enkeltstående spørgsmål. Procentfordelinger vises altid som vægtede og valide (andele af de elever, der har afgivet et svar) procenter i hele tal.

Det gælder for alle resultater, at der er en statistisk usikkerhed. Den er generelt meget lille, for procenttals vedkommende typisk plus/minus 1 procentpoint, hvilket generelt er uden betydning for den type af analyser, der arbejdes med i denne bog. Enkelte steder er det dog anført, hvis der i statistisk forstand er usikkerhed om en given analyse. For en mere indgående og systematisk fremlæggelse af undersøgelsens metodiske og statistiske design henvises til udgivelsen *ICCS 2016 Technical Report* fra 2018 udgivet af IEA.

Den danske deltagelse i ICCS-undersøgelserne gennemføres på Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU) ved Aarhus Universitet, hvor arbejdet med ICCS 2016 er knyttet til Afdeling for Pædagogisk Sociologi. Gennemførelsen af IEA-undersøgelser på DPU koordineres via Nationalt Center for Skoleforskning. Danmarks deltagelse i ICCS 2016 er samfinansieret af Aarhus Universitet og Undervisningsministeriet. EU-Kommissionen har desuden støttet gennemførelsen ved at give et tilskud til de europæiske landes internationale omkostninger i ICCS 2016.